

Дашевська О.В.

*к.е.н., доцент, начальник наукового відділу
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ВІЙНА УКРАЇНИ: ПОШУК ВНУТРІШНЬОГО КОМПРОМІСУ ЧИ БОРОТЬБА СВІТОВИХ ЛІДЕРІВ

Анотація. В статті розкрито сутність воєнного конфлікту в Україні. Окреслено об'єкт, предмет та учасників конфлікту. Розглянуто цілі воєнного протистояння та його витоки. Проаналізовано політику США, Росії та Євросоюзу щодо подій в Україні.

Ключові слова: війна, воєнний конфлікт, Україна, Росія, США, Євросоюз, зброя.

Актуальність. Лютий 2015 р.: після переговорів у Мінську (Мінськ-2) чекаємо воєнного стану. Це війна, нарешті всі з цим погоджуються, але... Росія заявляє про «геноцид» власного народу українською владою, Європа — про внутрішній конфлікт за підтримки Росії, США обмежуються формальними звинуваченнями російської влади. Але ніхто не наважується пояснити людям, що ж насправді відбувається.

Інтернет рясніє думками політологів, представників влади та військових експертів різних країн світу про події на Україні. Одні ґрунтуються на досвіді вивчення та участі у міжнародних конфліктах, інші посилаються на «високопосадовців». Водночас, всі ці гіпотези не можуть пояснити причини або передумови виникнення воєнного конфлікту та об'єкт самого конфлікту.

Необхідно відзначити, що питання міжнародних конфліктів є актуальним для досліджень. Згідно останніх міжнародних даних, кількість конфліктів щороку зростає, і на початок 2014 р. їх було близько 400¹, з яких біля 40 — війни. За критеріями дослідницького проекту *Correlates of War* університету Мічигану, робочої групи з дослідження причин війни університету міста Гамбург, дослідницького інституту міжнародних конфліктів при університеті міста Гейдельберг, Міжнародного інституту стратегічних досліджень Великобританії, те, що відбувається в Україні відноситься до категорії воєн або воєнних конфліктів:

- участь офіційних збройних сил України у протистоянні;
- тривалість конфлікту більше 6 місяців;
- кількість загиблих бійців тільки з української сторони перевищує тисячу осіб;

— широке застосування важкої зброї, включно з авіацією та артилерією;

— більше п'яти з половиною тисяч жертв конфлікту серед мирного населення;

— більше одного мільйона біженців.

Українські дослідники погоджуються з цим, водночас обмежуються лише загальними коментарями, віддавши дану проблематику на оцінку депутатам та військовим командирам. Більшість публікацій звинувачує «попередню владу» на чолі з В. Януковичем, імперські амбіції Російської Федерації на чолі з В. Путіним та військові помилки командування української армії.

На нашу думку, такі суто «популістські» пояснення не мають під собою ґрунтовного змісту причин та шляхів виходу з конфлікту. Воєнний конфлікт в Україні вже переріс у міжнародний, який визрівав не один рік. Вважається за необхідне розглядати його з позицій провідних наукових течій теорії міжнародних відносин, воєнної справи та конфліктології.

Мета та завдання статті полягають у дослідженні причин виникнення воєнного конфлікту на території України, виокремленні всіх учасників даного конфлікту, обґрунтування об'єкту та мети протистояння.

Огляд літератури. Серед світових науковців, які досліджували питання збройних конфліктів необхідно виділити К. Боулдінга, А. Рапопорта, К. фон Клаузевіца, Л. Козера, К. Райта та інших. Міжнародним конфліктам присвячені праці і вітчизняних вчених: Б. Бузана, Н. Дороніної, Г. Перепелиці, Ш. Султанова, Д. Шеренговського. Розглядаючи різні аспекти виникнення конфліктів, шляхів їх вирішення, поза увагою авторів залишається аналіз та обґрунтування збройних конфліктів з позицій теорії міжнародних відносин.

Спроби осмислення українського воєнного конфлікту в контексті теорії міжнародних відносин робить молодий науковець М. Белесков, який пропонує аналізувати причини конфлікту крізь призму реалістичної, лібералістичної та конструктивістської концепцій [1].

Також можна навести проект «Війна 2014 р.» від газети «Український тиждень» (№24 від 23.10.2014 р.) [2], в якому ґрунтовно проаналізовано воєнний, дипломатичний, юридичний

¹ За даними Гейдельберзького інституту досліджень міжнародних конфліктів

та міжнародний виміри російської політики на Україні під час конфлікту. Деякі передумови конфлікту пояснюють відомі політичні експерти Ю. Фесенко, Д. Джангуров, О. Соскін та інші.

Не дивлячись на значну увагу до даного питання, саме дослідницьких праць щодо українського воєнного конфлікту за майже рік протистояння немає.

Основні результати дослідження. Поняття конфлікту у міжнародних відносинах закріпилося достатньо давно. Особливо західні вчені воліють використовувати термін конфлікт замість війни. Тут можна назвати «загальну теорію конфлікту» К. Боулдінга, «позитивно-функціонального конфлікту» Л. Козера, «конфліктної моделі суспільства» Р. Дарендорфа, «міжнародного конфлікту як особливого роду суспільного конфлікту» К. Дойча, К. Мітчела, Б. Броді, Р. Патнема, М. Хермана тощо. Конфлікт у політичній науці — це соціально-політичне явище, що «служить засобом розв'язання важливих для його суб'єктів політичних питань, відповідно оцінених ними в якості взаємовиключних інтересів, наслідком чого є конфронтаційний характер різного ступеню та масштабу і спеціальні процедури його вирішення» [3].

Цікавим з точки зору українсько-російських відносин є тлумачення конфлікту К. Боулдінгом — розуміння несумісності своїх позицій сторонами конфлікту. Український дослідник М. Головатий дає таке визначення: «Конфлікт політичний — надмірне загострення взаємовідносин сторін у політиці або їх зіткнення, пов'язане з відмінностями їх становища в суспільстві» [4, 69].

Можна сказати, що конфлікт в українському суспільстві та українсько-російських відносинах виник вже давно, задовго до 2014 р. — початку збройного протистояння. Вираженням конфлікту всередині України було різносприйняття суспільством зовнішньої та внутрішньої політики, яке спостерігалось і на горизонтальному рівні (між різними регіонами України та між різними політичними силами), і на вертикальному рівні (між громадою і владою, між гілками влади, між різними верствами населення). У міжнародній площині спостерігалась суперечка між геополітичними цілями України та Російської Федерації, між цілями Росії, США та Євросоюзу відносно України. Так, розбіжності у проєвропейських поглядах західної України з проросійськими східної та південної України, обумовлені географічними кордонами, виробничою інфраструктурою та історичними процесами переносяться і у політичну владу, яка представляє різні регіони. Такі наймасштабніші протистояння спостерігались у 2004 р. — «Помаранчева революція» та у 2013 р. — «Революція гідності».

Декларуючи європейський вектор інтеграції Україна тим самим сповістила Росію про початок виходу з-під її контролю, а це означає і переорієнтація виробництва (доволі дешевого) на інші ринки, і вивід російського флоту з Чорного моря, і перехід на самостійну (не завжди проросійську) зовнішню політику. Проявами такої конфліктної ситуації в українсько-російських відносинах можна назвати «газові війни», «продовольчі війни», відповідну інформаційну політику. Крім того, Україна на світовій арені виступає транзитною або буферною державою, що відображається у геополітиці провідних країн світу — США, ЄС, Росії. Так, для країн ЄС Україна є постачальником дешевої сировини, робочої сили та транзитером російських енергоносіїв. Крім того, незалежна Україна є великим територіальним «шматком», який розділяє ЄС та Росію, при цьому, для країн Євросоюзу Росія потенційно несе військову загрозу, особливо для країн Прибалтики, Польщі. Не дивлячись на закінчення Холодної війни, і США, і Росія зберігають тенденцію до конфронтації. Підтримуючи в Україні проєвропейську позицію США тим самим послаблює територіальний вплив Росії, російську економіку через ряд галузей важкої промисловості.

З урахуванням внутрішніх проблем молодій державі, які підігривались відповідною інформаційною пропагандою як з боку Росії, так і з боку західних країн конфлікт інтересів загострився і перейшов у відкриту конфронтаційну стадію — воєнний конфлікт із зовнішньою підтримкою.

Відмітимо, що сьогодні серед науковців немає єдиної думки щодо віднесення кризової ситуації до збройного конфлікту, військового протистояння чи війни. Часто ці категорії використовуються як синоніми. На наш погляд, можна відокремити між собою збройний конфлікт та війну (воєнний конфлікт), при цьому війна може бути різною за масштабами, учасниками предметом та об'єктом. Збройний конфлікт носить більш локальний характер, не передбачає участь регулярної армії держави та використання важкої зброї і авіації. Збройним конфліктом можна назвати події у січні-лютому 2014 р. у Києві, коли під час масових протестів було застосовано зброю проти демонстрантів, бійців МВС та спецпідрозділу «Беркут».

Класичне визначення війни — «організована збройна боротьба між державами, націями (народами) або соціальними, етнічними та іншими групами» [5]. Більшість авторів згодяться на думці, що війна є соціально-політичним явищем, яке представляє найгострішу форму вирішення конфлікту. Ю. Бадах зазначає, що воєнний конфлікт, як сучасна форма вираження категорії війна, містить такі обов'язкові характеристики:

- воєнно-політичні та оперативно-стратегічні цілі;
- масштаби війни і способи її розв'язання;
- сили й засоби, що використовуються;
- форми і методи збройної боротьби;
- тривалість та інтенсивність бойових дій;
- методи політичного врегулювання;
- підсумки й результати [6].

Виходячи з даних характеристик пропонується і різна класифікація воєнних конфліктів:

1. За цілями: колоніальні, торгові, національно-визвольні, патріотичні, революційні.
2. За масштабом: світові, регіональні, локальні.
3. За методом боротьби: наступальні, оборонні, регулярні, партизанські, позиційні.
4. За місцем ведення: на суші, на морі; повітряні, польові; у місті; горні та інші.
5. За ступенем інтенсивності: конфлікти високої, середньої та низької інтенсивності.
6. За тривалістю: швидкі та затяжні.
7. За засобами боротьби: ядерні та без'ядерні.
8. За учасниками: міжнародні, внутрішні.
9. За характером участі в конфлікті: пряма участь, опосередкована участь.
10. За якістю протидіючих сил: регулярні війська, іррегулярні чи змішані, бандформування, терористичні групи.
11. За способом розв'язання: раптові, ескалація непрямой агресії, оголошення війни.

Цю класифікацію можна продовжити, але необхідно відмітити декілька важливих особливостей:

- різне розуміння війни конфронтуючими сторонами;
- визначення учасників воєнного конфлікту.

Зупинимось на деяких моментах, що безпосередньо стосуються української ситуації. Так, частина населення України війну на сході країни розуміє як патріотичну, інша частина — безпосередньо перебуваюча у зоні конфлікту — як визвольну (від «київської хунти»). Крім того, є третя частина населення держави, в основному мешканці центральних та південних регіонів, сприймає цю війну як боротьбу цивілізацій або двох наддержав — США та Росії. Розуміння українсько-російської кризи у світі також різне: Росія та її сателіти вважають війну в Україні громадянською або внутрішнім конфліктом; країни ЄС, США, Австралія, Японія та ряд інших — вважають цю війну прихованою, а після Мінська-2 вже і не прихованою агресією Росії. Незрозумілою для населення України, та і інших країн світу, є позиція і української влади, яка не називає війну війною, а лише дипломатичним висловом «антитерористична операція». Хоча процедура визнання самопроголошених республік «ДНР» та «ЛНР» терористичними організаціями розпочато лише у

січні 2015 р., коли військові дії точаться вже більше ніж півроку.

Щодо суб'єктів та безпосередніх учасників конфлікту, то за Р. Дарендорфом суб'єктами будь-якого конфлікту можуть бути:

- прямі учасники;
- непрямі, які безпосередньо не виступають конфліктуючими сторонами, але підтримують тим чи іншим способом учасників конфлікту;
- «треті сторони», які опосередковано зацікавлені у вирішенні конфлікту, або є посередниками [7].

Таким чином, суб'єктів воєнного конфлікту в Україні можна визначити так:

1. Безпосередніми учасниками конфлікту в Україні виступають з одного боку сама Україна (Збройні сили, Національна гвардія, добровольчі батальйони), з іншого — народне ополчення самопроголошених республік ЛНР та ДНР.

2. Непрямими суб'єктами конфлікту виступають з одного боку США та ЄС, які економічними та дипломатичними діями підтримують Україну як учасника конфлікту, з іншого — Росія, яка економічними, військовими та іншими діями підтримує ополчення самопроголошених республік.

3. Посередниками можна назвати міжнародні організації, серед яких провідну роль відіграє ОБСЄ, яка проводить моніторингову місію в зоні конфлікту, також ПАСЄ та ООН. До даної групи суб'єктів також можна віднести і Республіку Білорусь, яка представляє свою територію для проведення переговорів щодо мирного урегулювання конфлікту.

Разом з цим, не можна не враховувати анексію Росією АР Крим, що прямо порушило територіальну цілісність України та її суверенітет, що вказує на пряму участь Росії у воєнному конфлікті в Україні.

Ще одним важливим моментом є об'єкт та предмет воєнного конфлікту. І якщо з об'єктом все більш-менш ясно — вся територія України або частина та її населення, то з предметом складніше. З точки зору української держави предметом виступає процес розбудови демократії, який включає боротьбу з корупційним минулим і звільнення від зовнішнього впливу Росії на соціально-політичне життя країни. З боку ЛНР та ДНР — процес боротьби за самовизначення населення Донбасу, за право бути представленими в українській владі та певну самостійність у прийнятті рішень. З боку Росії, як і з боку США — процес захисту державних інтересів, які є протилежними у цих двох державах. З боку ЄС — унеможливлення розгортання воєнних дій безпосередньо біля кордонів Євросоюзу.

І нарешті, останнє, мета воєнного конфлікту. Зрозуміло, що мета є у тієї сторони конфлікту, яка його спровокувала. У сторони, яка обороняється, в даному випадку це Україна, одна мета — захист. Тут згадуються слова Н. Маккіавеллі, який був реалістом, про те, що мета всіх тих, хто коли-небудь розпочинав війну, завжди полягала в тому, щоб збагатитися самому і зробити ворога біднішим. Ці слова наштовхують на думку про те, а хто ж насправді розпочав війну в Україні? Україна, в особі нової влади — навряд чи, адже українська казна і так залишилась порожньою; самопроголошені ЛНР та ДНР — ні, окрім відсутності (якщо відкинути підтримку з боку Росії) потужностей для ведення бойових дій, війна на власній території навряд чи збагатить їх. Євросоюз, на нашу думку, з власної ініціативи, не розпочинав би військових дій біля

своїх кордонів, а тим більш не вв'язувався б у війну з Росією з огляду на економічні інтереси. Крім того, ми можемо спостерігати негативний вплив санкцій проти Росії і на економіку країн ЄС, згадати тільки одні загальновідомі Містралі. Щодо Росії, то тут також важко говорити про її збагачення, адже штучне зниження ціни на нафту та санкції обвалили російську економіку і скільки ще вона зможе витримати, при збереженні або, навіть посиленні санкцій, можна порахувати на пальцях однієї руки. Щодо США, то тут поки що ми спостерігаємо лише незначне підвищення витрат на зовнішню політику та посилення військових навчань.

З метою більш повного розуміння ролі Росії та США варто повернутись до початку розгортання конфлікту — до Майдану і розглянути поведінку обох держав (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика політичної поведінки Росії та США під час розгортання конфлікту в Україні (2013 — 2015 рр.)

РОСІЯ	США
<i>Початок: відмова України від асоціації з ЄС, розгін малочисельних протестувальників на Майдані Незалежності у м. Києві 30.11.2013</i>	
Підтримує політику української влади. Офіційно говорить про занепокоєння силовим розгоном.	Засуджує відмову від асоціації. Офіційно говорить про занепокоєння силовим розгоном. Дистанціюється від України, перекладаючи право коментувати на країни ЄС.
<i>Загострення: закони 16 січня 2014 р., збройний конфлікт на Майдані, загибель людей, втеча В. Януковича — 19-22.02.2014 р.</i>	
Підтримка діючої влади кредитом у 15 млрд.дол. (викуп боргових зобов'язань України). Заклики до переговорів з опозицією та переходу у правове поле вирішення кризи. Участь представників у переговорах В.Януковича з опозицією. Відсутність при підписанні Угоди між владою та опозицією. Заклики до дотримання Угоди.	Приїзд офіційних представників на Майдан (В.Нулланд), телефонні переговори з Джо Байденом. Приїзд на Майдан союзників з Європи. Участь представника союзної держави Польщі у переговорах В.Януковича з опозицією. Підпис Угоди між владою та опозицією Д.Туском. Заява Білого дому про те, що мова про поєдинок між США та Росією не йде. Недотримання Угоди.
<i>Продовження: масові протести у регіонах, на сході та півдні — Антимайдан, трагедія 2 травня в Одесі</i>	
Захоплення АР Крим, незаконний референдум, анексія. Наймасштабніші військові навчання на кордоні з Україною. Фактична відмова від Будапештського меморандуму щодо недоторканості територіальної цілісності України.	Заклик до проведення демократичних виборів, вітання з «перемогою» опозиціонерів на Євромайдані, декларування всебічної підтримки, в тому числі, і фінансової. Фактична неможливість забезпечити гарантійні зобов'язання за Будапештським меморандумом.
<i>Пік: початок війни на сході України</i>	
Підтримка незаконного референдуму про самопроголошення ЛНР та ДНР, поширення російського телебачення з одночасним відключенням українського, постачання зброї ополченню ЛНР та ДНР, вогнева підтримка ополчення з прикордонних районів Росії.	Підтримка фінансових вливань в економіку України з боку МВФ, декларування всебічної підтримки, в тому числі, і зброєю. Санкції проти Росії, дипломатична блокада Росії, формування європейської коаліції проти Росії.

Джерело: Складено автором

У таблиці наведено основні тези, які відомі загалом, щодо політичної поведінки цих двох країн стосовно України. Далі були мінські домовленості, переговори у різних форматах та...ескалація конфлікту.

Що вимушує замислитись про участь США у воєнному конфлікті на Україні? Адже з Росією і так все зрозуміло. Те, що і Росія, і США намагаються звинуватити один одне в ескалації конфлікту. США всебічно підтримує звинувачення проти Росії про її безпосередню участь у військових діях, а Росія — про участь США у внутрішній політиці України, що і призвело до війни. Якщо абстрагуватись від України, а зосередити увагу лише на міжнародному дипломатичному фронті, стає зрозумілим, що все ж таки війна йде між двома великими наддержавами за перерозподіл світового впливу, а Україна лише територія, на якій ведуться безпосередні бойові дії і яка використовується тією чи іншою стороною для міжнародних спекуляцій.

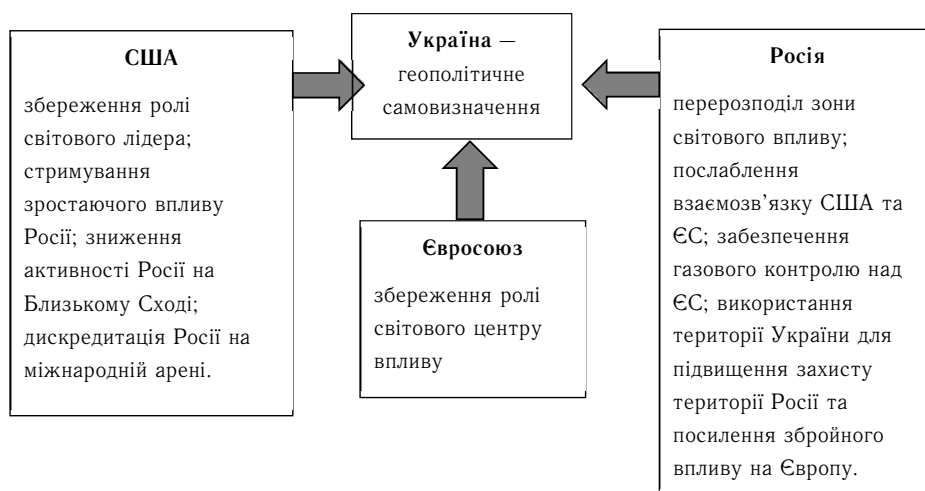
Таким чином, є всі підстави розглядати український воєнний конфлікт як міжнародний, метою якого є реалізація геополітичних інтересів усіх суб'єктів даного конфлікту. На нашу думку, такі геополітичні інтереси можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

Виходячи з даної схеми головною метою даного протистояння виступає можливість пріоритетного впливу на міжнародні відносини та підтвердження або набуття ролі світового лідера.

Все вищевикладене дозволяє говорити про те, що для України є лише два шляхи розв'язання воєнного конфлікту: мирний — запропонувати сторонам домовитись; воєнний — воювати за власне, дійсно самостійне майбутнє. Водночас реалізувати дані варіанти не представляється можливими

на даному етапі. Мирний план передбачає пряму участь всіх сторін конфлікту: України, Росії, США та Євросоюзу, при тому, що троє з них не визнають себе учасниками конфлікту. Воєнний план Україна наразі не може реалізувати з декількох причин: по-перше, немає достатньої військової потужності щоб протистояти російській армії у випадку її прямої агресії; по-друге, звернення по допомогу до Європи та США поки що не принесли результатів і навряд чи принесуть, адже тоді прийдеться визнавати свою безпосередню участь у війні, а це вже зовсім інший міжнародний політичний «розклад». Тут можна сподіватись лише на оборонну зброю. Крім того, отримавши військову допомогу з боку інших країн Україна втратить самостійність у прийнятті геополітичних рішень і знову опиниться «поміж двох вогнів». Можливий третій варіант — «заморожування» конфлікту. Зараз лідерами країн ЄС (Німеччини та Франції) відбувається спроба дипломатично урегулювати деякі питання щодо припинення вогню та запобігання гуманітарній катастрофі у зоні конфлікту. Водночас, «заморожування» конфлікту для України також не вирішує проблеми, адже окрім постійної військової загрози, Україна повинна бути ще і фінансово утримувати та відбудувати дану територію, що в теперішніх умовах призведе до повного економічного занепаду. Крім того, такий варіант розв'язання воєнного конфлікту не дозволить реалізувати цілі, які поставили собі його учасники, а значить, рано чи пізно знову буде ескалація.

Висновки. Український воєнний конфлікт оголив всі проблеми міжнародних відносин і світової політики, які не зникли після Другої світової війни. Розвиток подій в Україні свідчить, що боротьба цивілізацій триває і поки що в біполярному

Джерело: Складено автором

Рис. 1. Схема взаємозв'язку геополітичних інтересів учасників воєнного конфлікту в Україні

світі. Можна прогнозувати новий етап Холодної війни, яка не закінчувалась, а було лише тимчасове перемир'я. Окрім того, не можна не враховувати й інші центри сили, насамперед, Китай та арабські країни.

Література

1. Белесков М. Українсько-російська війна як виклик для теорії міжнародних відносин / М. Белесков // Молодіжний інформаційно-аналітичний журнал «Штрих-код» [Електронний ресурс], 19.10.2014 р. — Режим доступу: mskod.com/ukrainsko-rosiyska-viynayak-viklik-dlya-teoriyi-mizhnarodnih-vidnosin/
2. Війна 2014 року // газета «Український тиждень». — 2014 р. — № 24.
3. Шеренговський Д.В. Поняття та сутність міжнародного конфлікту в науці про міжнародні відносини / Д.В. Шеренговський // Актуальні проблеми політики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.stattionline.org.ua/politologiya/30-politika/1345-ponyattya-ta-sutnist-mizhnarodnogo-konfliktu-v-nauci-promizhnarodni-vidnosini.html
4. Головатий М.Ф. Політичний менеджмент : навч. посіб. для вузів / М.Ф. Головатий. — К. : МАУП, 2005. — 264 с.
5. Війна // Большой энциклопедический словарь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.vedu.ru/bigencdic/11800/>
6. Бадах Ю. Причины возникновения та класифікація воєнних конфліктів / Ю. Бадах // Военная история. — 2004. — №3-4. — С. 25-32.
7. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта / Р. Дарендорф // Социологические исследования. — 1994. — № 5. — С. 142-147.

Дашевская О.В. Война Украины: поиск внутреннего компромисса или борьба мировых лидеров. — Статья.

Аннотация. В статье охарактеризовано сущность военного конфликта на Украине. Очерчено объект, предмет и участники конфликта. Рассмотрено цели военного противостояния и его истоки. Проанализировано политику США, России и Европы относительно событий в Украине.

Ключевые слова: война, военный конфликт, Украина, Россия, США, Евросоюз, оружие.

Dashevs'ka O.V. War of Ukraine: search of internal compromise or fight of world leaders. — Article.

Summary. In the article essence of military conflict is described on Ukraine. It is outlined object, object and participants of conflict. The aims of military opposition and his sources are considered. Politics of the USA, Russia and Europe is analysed in relation to events in Ukraine.

Keywords: war, military conflict, Ukraine, Russia, USA, European Union, weapon.